

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin aktual məsələləri**Kəbirə Adil qızı Mirzəyeva***riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru,**Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti***E-mail:** mirzoevakabira@rambler.ru**Rəyçilər:** r.ü.f.d., dos. R.Q. Cəlilova,
t.ü.f.d. Ç.M. Həmzəyev**Açar sözlər:** təhsil, müasir dərs, informasiya texnologiyaları, təlim metodları**Ключевые слова:** образование, современные уроки, информационные технологии, методика обучения**Key words:** education, modern lessons, information technology, teaching methods

Təhsil daim yenilənən, müasirləşən, dünyada gedən proseslərə rəğmən inteqrasiya olunan bir sahədir. Hər günün öz tələbi, öz strategiya və taktikası, təhsilənlərin hər birinin öz maraqları, dünyagörüşü, bilik səviyyəsi var. Bu baxımdan təhsildə daim yenilənmə, bilik və bacarıqların daim artırılması, öyrənilmiş biliklərin dinləyicilərə çatdırılması metodikası və taktikasının yayılması labüddür.

Köhnəlmiş, ənənəvi təlim formaları bugünkü təhsilimizdə effektiv ola bilməz. Çünki bu gün informasiya texnologiyaları daim yenilənir, yeni metodlar, innovasiyalar təhsildə özünə yer alır. Belə bir vaxtda bu yeniliklərdən kənar qalaraq təhsildə nailiyyətlərin əldə olunması mümkün deyil. Belə ki, hazırda təhsildə elektron lövhə, yeni təlim metodları tətbiq olunur. Dərslərdə rollu oyunlar, qruplarla iş və s. kimi metodlardan istifadə olunur. Bilirik ki, bu günkü günümüzə pandemiya ilə əlaqədar olaraq, sinif və auditoriyalarda ənənəvi təhsil formalarından istifadə etmək olmur. Şagird və tələbələrin təhsildən geri qalmaması üçün distant təhsil ön sıraya çəkilməlidir. Bu məqsədlə Microsoft Teams, Zoom və s. kimi proqramlardan istifadə olunur. Bu halda da animasiyalar, işçi stolun paylaşılması, kompyuter, noutbook, telefon, videokamera, mikrofon və s. digər texnikalar köməyimizə gəlir. Ümumiyyətlə, ənənəvi təlim zamanı da təhsilənlərin və təhsilverənlərin biliklərini yeniləməsi üçün ictimai aləmlə kontaktda olması, digər ölkələrin praktikasından yararlanması mütləqdir.

Hazırda orta məktəblərimizdə hər şagirdə bir kompyuter layihəsi reallaşdırılıb. Sinif otaqlarında elektron lövhə, elektron jurnaldan istifadə olunur. Bəzi məktəblərdə valideynlər istədikləri vaxt dərslərin gedişini izləyə bilər. Bizim Teams proqramı ilə keçdiyimiz dərslərdə də məsul şəxslər dərslərin gedişini izləyir, lazım olduqda öz tövsiyələrini verə bilərlər. Bu günün tələbəsi kompyuterdən, müasir innovasiyalardan istifadə etmədən dərslərdə iştirak edə bilmir. Buna görə də internetin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, telefon və kompyuterlərin yaddaş və sürətinin artırılması günün tələbidir. Bu vasitələrlə biliyimizi artırısaq da, onların da ziyanı vardır. Belə ki, kompyuterdən, telefondan çox istifadə şüalanmaya, radiasiyaya məruz qalmağa gətirir. Bu səbəbdən, eynəklərdən istifadə etmək, açıq havada kifayət qədər gəzintidə olmaq lazımdır.

Müəllimin rəhbərliyi ilə sinifdə şagirdlərin müstəqil yaradıcılıq işlərinin fəallaşdırılması tədris prosesinin yaxşılaşdırılmasının təsirli yollarından biridir. Buna görə sinifdə şagirdlərin idrak fəaliyyətini aktivləşdirən və tədrisin keyfiyyətini yüksəldən bir atmosfer yaratmaq lazımdır.

Hər bir uşağın bacarıq və qabiliyyətlərini nəzərə almaqla təhsili fərdiləşdirilmək lazımdır. Təəssüf ki, uzun müddət təhsil sistemimizdə şagirdlərə fərdi yanaşma imkanı verən real mexanizmlər yox idi. Məktəb insanın şəxsiyyətini formalaşdırmağa ehtiyac duymurdu, yalnız

müəyyən sosial funksiyaları yerinə yetirməyə çalışırdı.

Tələbələrin yaradıcılıq potensialını, fərdi qabiliyyətlərini üzə çıxarmaq, gələcək peşə ilə əlaqəli keyfiyyətləri formalaşdırmaq üçün məktəbin praktikasında təqdimatdan, konfransdan istifadə etməklə dərslər, seminarlar, layihələrin müdafiəsi kimi təhsil formalarından istifadə etmək lazımdır.

Tələbələrin elmi tədqiqat işlərinin təşkili, fənn həftələrinin keçirilməsi hər bir tələbənin fərdiliyinin və yaradıcılığının açılmasına kömək edir.

Təhsil prosesində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə müasir məktəbdə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin yollarından biridir.

Kompüterdən istifadə edərək təlimin idarə edilməsi şagirdlərin düşünmə fəaliyyətini aktivləşdirir, assimilyasiya səmərəliliyinin artmasına səbəb olur və bu səbəbdən də təhsilin keyfiyyətinə təsir göstərir. Kompüterin tədris aləti kimi əsas məqsədlərindən biri də tədrisin keyfiyyətinin asılı olduğu mükəmməllik dərəcəsi ilə şagirdlərin işini proqram-pedaqoji vasitələrin köməyi ilə təşkil etməkdir.

Kompüterin interaktiv və illüstrativ imkanları təhsil prosesinin motivasiya sferasına və onun strukturuna əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Təlim proqramlarında cədvəllər, diaqramlar, rəng, səs və s. kimi köməkçi faktorlardan istifadə təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsinə, onun dinləyicilər tərəfindən daha maraqla qarşılanmasına səbəb olur. Müxtəlif dərslərdə İKT-nin tətbiqi şagirdlərin diqqətini aktivləşdirməyə, iş formalarını şaxələndirməyə və fərdin yaradıcılıq potensialını artırmağa imkan verir. Təqdimatda diaqramların, cədvəllərin qurulması vaxta qənaət etməyə, materialı daha estetik dizayn etməyə imkan verir. Müxtəlif əyləncəli tapşırıqlar dərsi daha maraqlı edə bilər: krossvordlar, rəsmlər, illüstrasiyalar, testlər.

Şagirdlər materialı özləri tapır, təqdimatlarını keçirir. Beləliklə, İKT məktəblilərin müstəqilliyini, axtarış, dizayn vərdişlərini və qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

Şagirdlər yoldaşları tərəfindən hazırlanan orijinal təqdimatları izləmək və qiymətləndirmək fürsəti əldə edirlər. Bu və digər təqdimatlar çərçivəsində mətnlər, qrafika, səs, animasiya, video kliplər, yüksək keyfiyyətli fotosəkillər birləşdirilir. Bu, şagirdlərə yalnız kompüter texnologiyaları biliklərini deyil, həm də yaradıcılıq qabiliyyətlərini nümayiş etdirmək imkanı yaradır.

Bundan əlavə, dərsin müxtəlif mərhələlərində informasiya texnologiyalarından istifadə etmək məsləhətdir: yeni material təqdim edərkən (ensiklopedik proqramlar, Power Point proqramı); təlim mərhələlərində (müxtəlif təlim proqramları); nəzarət və yoxlama zamanı (qiymətləndirmə ilə test); tələbələrin müstəqil işi zamanı (müxtəlif təlim proqramları). Beləliklə, müəllimin fəaliyyətinin məzmunu dəyişir: o, biliyin sadəcə "çoxaldıcısı" olmağı dayandırır, yeni tədris texnologiyalarının inkişafçısı olur.

Təhsilin keyfiyyəti probleminin həlli təhsil müəssisələrinin xarici mühitdəki dəyişikliklərə, cəmiyyətin ehtiyaclarına, sosial nizamə nə qədər vaxtında və adekvat cavab verəcəyindən, pedaqoji cəhətdən nə dərəcədə təsirli və əsaslandırılmış metod və texnologiyaların seçilməsindən asılıdır.

Bu günkü dövrümüzdə təhsilənlərin dərsi dinləmək və öyrənmək üçün texniki vasitələrinin, təchizatının olmaması onların təhsil prosesində geriləməsinə səbəb olur.

Şagirdlərin biliklərinin dövlət standartlarına uyğunluğu, təhsil müəssisəsinin uğurlu işi, hər müəllimin fəaliyyəti bu gün təhsilin keyfiyyətinin göstəricisidir. Müasir məktəbdə keyfiyyəti necə müəyyənləşdirmək olar? Şübhəsiz ki, bu, tələbələrin bilik, bacarıq və bacarıq səviyyəsini, təhsil prosesinin təşkili və həyata keçirilmə səviyyəsini, baş verdiyi şəraiti əks etdirən hədəf və nəticə nisbətidir (3). Buna görə də, bu şərtlərin işləməsi üçün müəyyən meyarlar təyin etmək lazımdır. Birincisi, "hər şeyə qərar verən" kadrlar, ikincisi, təhsil müəssisə-

sinin maddi-texniki bazası, üçüncüsü, təhsil proqramı və elmi-metodiki iş. Və bu gün tədris prosesini yaxşılaşdırmağın, daha effektiv formaları, metodları, eləcə də dərs vəsaitlərini axtarmağın, müasir pedaqoji texnologiyaların tətbiqini və nəticədə təhsilin keyfiyyətini yüksəltməyin zəruriliyi göz qabağındadır.

Mövzuya marağı necə inkişaf etdirmək, şagirdlərin bilik, bacarıq və bacarıqlarının formalaşmasına ən çox kömək edəcək lazımi metod və üsulları necə tapmaq olar?

Fikrimcə, müəllimin rəhbərliyi altında sinifdə şagirdlərin müstəqil yaradıcılıq işlərinin fəallaşdırılması təhsil prosesini yaxşılaşdırmağın ən təsirli yollarından biridir. Buna görə sinifdə şagirdlərin idrak fəaliyyətini aktivləşdirən və tədrisin keyfiyyətini yüksəldən bir atmosfer yaratmaq lazımdır.

Hər bir uşağın bacarıq və qabiliyyətlərini nəzərə almaqla təhsilin fərdiləşdirilməsini unutmamalıyıq. Təəssüf ki, uzun müddət təhsil sistemimizdə şagirdlərə fərdi yanaşma imkanı və rən real mexanizmlər yox idi. Məktəb insanın şəxsiyyətinin formalaşmasına ehtiyac duymur, yalnız müəyyən sosial funksiyaların yerinə yetirilməsinə çalışırdı. Müasir təhsil sistemi məktəbi tələbə yetişdirən təlimin həyata keçirilməsinə yönəldir. Nəticə etibarilə, öz intellektual və təhsil potensialının formalaşmasına təsir göstərə bilən bir insanın inkişafı və tərbiyəsi məktəb təhsilində birinci yerə qoyulmalıdır (1). Beləliklə, tələbələrin yaradıcılıq potensialını, fərdi bacarıqlarını üzə çıxarmaq, gələcək peşə ilə əlaqəli keyfiyyətləri formalaşdırmaq üçün məktəbin praktikasında dərs-təqdimatlar, dərs konfransları, iş oyunları, seminarlar, layihə müdafiəsi kimi təhsil formalarından istifadə etmək lazımdır. Bu sırada xüsusi yer tələbələrin elmi tədqiqat işlərinin təşkili, mövzu həftələrinin aparılmasıdır. Bu iş formaları hər bir tələbənin fərdiliyinin və yaradıcılığının açıqlanmasına kömək edir.

Yeni təhsil konsepsiyasında tədris metodları və texnologiyalarının hər səviyyədə dəyişdirilməsinin, məsuliyyətli seçim və məsuliyyətli fəaliyyət təcrübəsini formalaşdıraraq, tələbələrin müstəqil işini stimullaşdıraraq və praktiki məlumat təhlil etmə bacarıqlarını aşılardan əhəmiyyətinin artırılması zərurəti vurğulanır. Buna görə də tələbə hazırlayan təhsil prinsiplərini həyata keçirərək müasir informasiya texnologiyalarına əsaslanan yeni tədris modelinə ehtiyac yarandı. Bunları vahid bir təhsil sisteminin tərkib hissələrindən biri hesab edərək, məlumat əldə etməyi asanlaşdırırıq, dəyişkən öyrənmə fəaliyyətləri üçün imkanlar açırıq, şagirdin öyrənmə fəaliyyətində fəal və bərabərhüquqlu iştirakçı olacağı bir təhsil sistemi qururuq. Buna görə də hesab edirik ki, təhsil prosesində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə müasir məktəbdə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin yollarından biridir.

Kompüterin interaktiv və illüstrativ imkanları təhsil prosesinin motivasiya sferasına və onun strukturuna əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Kompüterin orfoqrafiya və punktuasiya qaydasını başa düşmək üçün əlverişli iş şəraiti yaratmaq üçün kifayət qədər geniş imkanları var. Cədvəllər, diaqramlar, istinad qeydləri şəklində təlim proqramlarında müxtəlif iş formaları təkcə statik məlumatları deyil, həm də qrafika, rəng, səs, piktoqrafiya və s. istifadə edərək dinamikada müxtəlif dil hadisələrindən istifadə etməyə imkan verir.

Ədəbiyyat dərslərində İKT-nin tətbiqi şagirdlərin diqqətini aktivləşdirməyə, iş formalarını şaxələndirməyə və fərdin yaradıcılıq potensialını artırmağa imkan verir. Təqdimatda diaqramların, cədvəllərin qurulması vaxta qənaət etməyə, materialı daha estetik dizayn etməyə imkan verir. Müxtəlif əyləncəli tapşırıqlar dərsi daha maraqlı edə bilər: krossvordlar, rəsmlər, illüstrasiyalar, testlər. Beləliklə, İKT şagirdlərin müstəqilliyini, dərs üçün material tapmaq, seçmək və dizayn etmə qabiliyyətini inkişaf etdirir.

Dərsin müxtəlif mərhələlərində informasiya texnologiyalarından istifadə etmək məsləhətdir: yeni material təqdim edərkən (ensiklopedik proqramlar, Power Point proqramı); təlim

mərhələlərində (müxtəlif təlim proqramları); nəzarət və yoxlama zamanı (qiymətləndirmə ilə test); tələbələrin müstəqil işi zamanı (müxtəlif təlim proqramları). Beləliklə, müəllimin fəaliyyətinin məzmunu dəyişir: o, biliyin sadəcə “çoxaldıcısı” olmaqdan çıxır, yeni tədris texnologiyalarının inkişafçısı olur. Şagirdin öyrənmə fəaliyyətinin xarakteri də kökündən dəyişir, çünki o, yalnız müəllim və sinif yoldaşları ilə deyil, həm də kompüterlə dialoqa girmək imkanı əldə edir.

Azərbaycan Respublikasında informasiyalaşmış cəmiyyətin qurulması və kompüterləşmə sahəsində ciddi, uğurlu addımlar atılmışdır. Bu sahədə həyata keçirilən dövlət siyasətinin mühüm vəzifələrindən biri İKT-nin cəmiyyətin müxtəlif sahələrində, xüsusilə də təhsil sistemində geniş tətbiq edilməsi məsələsidir. Hazırda Respublikamızda bütün sahələrdə, xüsusilə də təhsil sistemində mütəxəssislərin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə işləmək və onlardan düzgün istifadə etmək bacarığına çox böyük önəm verilir. İKT biliyinə mükəmməl yiyələnməyin ən yaxşı yolu isə, təbii ki, orta məktəbdən başladığı üçün bu sahədə həyata keçirilən siyasətin mühüm xüsusiyyətlərindən biridir. Təhsildə yeni təlim metod və texnologiyalarından istifadə daha yüksək nəticələrin əldə edilməsinə gətirib çıxarır, şagirdlərdə müstəqillik, işgüzarlıq, təfəkkür fəallığı, məsuliyyət kimi keyfiyyətlər formalaşdırır. Yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi ilə keçirilən müasir dərslər ənənəvi dərslərdən bir çox üstün cəhətləri ilə fərqlənir.

1. Ənənəvi dərstdə təlim müəllim-dərslik-şagird paradinamikası ilə qurulurdusa, müasir dərstdə şagird-dərslik-müəllim paradinamikası üstünlük təşkil edir və şagirdlərin hərtərəfli inkişafı təmin edilir.

2. Müasir dərstdə gözlənilən nəticə əsasən alınır.

3. Müasir dərslər şəxsiyyətyönümlü olur.

4. Müasir dərstdə inkişafetdiricilik, əsas meyar kimi nəzərdə tutulur və s.

Müasir dərslərin əsas cəhətlərindən biri şagirdlərin fəallığıdır ki, buna da interaktiv(fəal) təlim metodlarından istifadə etməklə nail olmaq mümkündür. Bu metodlara əsasən iş forması müəyyən edilir: fərdi, cütlərlə, böyük və kiçik qruplarla iş daha əlverişlidir. Şagird ünsiyyət prosesində özünü daha yaxşı dərk etdiyinə görə istər qrup, istərsə də cütlərlə işdə fəallıq, şagirdlərin fəaliyyətində bir-biri ilə əməkdaşlıq, yaradıcılıq, qarşılıqlı münasibətlər formalaşır. Müəllim dərslər formasını seçərkən şagirdlərin marağını nəzərə almalıdır. Bu gün məktəbdən-kənar mühitdə mövcud informasiya vasitələrindən fəal istifadə edən şagird dərstdə onlar üçün maraqlı olanları görmək istəyir. Bunun üçün müəllimin İKT-dən yüksək istifadə bacarığı olmalıdır. Həm də bu texniki təminatı lazımi materiallarla zənginləşdirməyi bacarmalıdır. Başqa sözlə desək, mövzuya uyğun resursları seçməlidir ki, bu resursların da rəngarəngliyi dərslərin maraqlı alınmasına, qarşıya qoyulan məqsədə çatmağa imkan yaradacaqdır.

Hazırda orta məktəblərdən gələn tələbələrin əksəriyyəti orada informatika dərslərini yaxşı keçmədiklərini, onun əvəzinə riyaziyyat və digər dərslərlə məşğul olduqlarını və ya bir sıra rayon məktəblərində ixtisaslı kadrların olmadığına görə bu dərslərin digər dərslərlə əvəz olunduğunu deyirlər. Ona görə də ilk növbədə kadr təminatı, müəllimin vicdanı, öz fənnini yaxşı bilməsi və şagirdlərinə sevdirməsi aktual məsələdir. Bundan başqa, bəzi ibtidai sinif müəllimlərinin riyaziyyatı yaxşı bilməməsi səbəbindən 5-ci sinifdən başlayaraq şagirdlərdə riyaziyyat dərslərində "axsamalar" olur ki, bu da onların bünövrəsinin yaxşı qurulmaması səbəbindən baş verir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu günkü şagird sabah tələbə, sonra isə hər hansı ixtisaslı kadr, müəllim, həkim, mühəndis və s. kimi yetişdirilməlidir ki, sabah özü də öyrəndiklərini gələcək nəsillərə ötürə bilsin. Ən əsası şagird və tələbələrə əzbərçiliyə öyrətməkdənsə, onların müstəqil işləmək bacarıqlarını, təfəkkürünü inkişaf etdirmək lazımdır. Məhz buna görə də

prosesində bütün auditoriya ilə işləmək, hər birinə xüsusi tapşırıqlar vermək və onların müstəqil işləmələrinə şərait yaratmaq, onları həvəsləndirmə, rəğbətləndirmə və s. yollarla təhsilə yaxından cəlb etmək lazımdır. Bir məsələnin bir neçə həlli varsa bütün yolları onlardan eşitməyə nail olmaq lazımdır. Hər bir dərs yaradıcı olmalıdır.

Bu günkü şagird və ya tələbə informasiya almaq üçün çox böyük imkanlara malikdir. Çünki internetə çıxış, hər yerdə olan yenilikləri tez bir zamanda əldə etmək, fikir mübadiləsi etmək imkanı yaradır ki, bu da biliyin daim zənginləşdirilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu gün evdə oturaraq, beynəlxalq konfranslara qoşulmaq, xaricdə məqalələr nəşr etdirmək, sertifikatlar almaq, dünyada tanınmaq imkanları var.

Məqalənin aktuallığı. Təhsil sahəsində meydana çıxan problemlərin həlli yollarının öyrənilərək aradan qaldırılmasının zəruriliyini nəzərə alsaq, məqaləni aktual hesab edə bilərik.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik kimi məqalədə müasir dərsin ənənəvi dərslərdən üstünlükləri göstərilir. Eyni zamanda, təhsil problemlərinin həlli üçün üsul və metodlar təsvir edilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, təhsil sahəsində çalışan mütəxəssislər yararlanı bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Изотова Н.В. Качество обучения как актуальная педагогическая проблема. Вестник Московского психолого-социального института. 2003, № 2.

2. Куркин Е.Б. Технологизация оборудования - требование времени. Школьные технологии, 2007, № 1.

3. Поташник М.М. Управление качеством образования в школе. М., 1996.

К.А. Мирзоева

Актуальные вопросы повышения качества образования

Резюме

Учитывая необходимость изучения и устранения решений проблем в сфере образования, статью можно считать актуальной. В статье показаны преимущества современных уроков перед традиционными. При этом описываются методы и приемы решения учебных задач.

К.А. Mirzoeva

Topical issues of improving the quality of education

Summary

Given the need to study and eliminate solutions to problems in the field of education, the article can be considered relevant. The article shows the advantages of modern lessons over traditional ones. At the same time, methods and techniques for solving educational problems are described.

Redaksiyaya daxil olub: 13.11.2021